

LEZGİ YILDIZLARI

Lezgi Yıldızları Kafkas Halk Dansları Topluluğu'nun kuruluşu, eski yıllara (2001-2002' lere) dayansa da 12.07.2017'den itibaren "Lezgi Yıldızları" adını aldı. Bir halı motifi adı olan "Lezgi Yıldızı" gruba özgü bir sembol oldu. Balıkesir Dağıstan Derneği Başkanı Osman Göçmez, oyuncuların performanslarının her geçen gün daha da yükseldiğini, grup adının pekiştiğini ve gruba karşı ilginin arttığını belirtti ve "Şimdiden düğünlerde aranan ekip durumundayız. Grubun müzisyenleri eskiden grubun dansçıları olan Emrah Şen (Davul) ve Sinan Aşır (akordiyon) aynı zamanda ekibin yöneticisi olarak katkı sağlıyorlar" dedi.

iletişim : abdullahkubali@gmail.com

AYLIK BÜLTEN YAYIMI İÇİN HAZIRLANMIŞTIR. PARAYLA SATILMAZ.

UNUTTURULAMAYAN ŞARKILAR

Kafkasya'da yasaklar Daha Emeviler döneminde İslamiyeti yaymak amacıyla uygulandı. Bölgede güçlü Hıristiyanlık kurumları ile karşılaşan Marwan bin Muhammet'in faaliyetleri arasında mabet yakıp yıkmak, kitap imhası gibi uygulamalardan başka dil yasağı da vardı. O, ayrıca genç kız ve oğlanları Araplarla evlendirerek ırk ıslahı gibi pek görülmemiş bir yol seçti. Birkaç yıl sonra Timurlenk binlerce Kafkasyalıyı diri diri ateşe attı, bölge insanının büyük bölümünü Afganistan ve Kırgızistan'a sürdü. İran hükümdarlarının elinde zulmün tüm araçları devreye girdi. Şahlar silah olarak mezhep farklılığı kullandılar. Bölge insanlarına Şilik dayatmasında bulundular. Vergileri kat be kat artırdılar. Nadir Şah direnenlerin gözlerini oyduarak halka boyun eğdirmeyi denedi. Sırada Rusya vardı. Rus çarları ormanları yakarak çoluk çocuk, yaşlı genç demeden halkı kılıçtan geçirerek sahneye çıktılar. Büyük çapta kitlesel sürgün yöntemine başvurup Kafkas coğrafyasının yeni sahibi oldular.

Rusya'da çarlık ömrünü tamamlayıp ortadan kaldırıldıktan sonra sosyalizm Kafkasya coğrafyasında bir tercih olarak değil, bir dayatma şeklinde, güvenlik sorununa karşı bir önlem amacıyla uygulandı. Balayı döneminde Bolşevikler iktidarı pekiştirmek için şirin davrandı. Çarlık Rusyası döneminden miras alınan bazı politikalar sosyalist kardeşlik kisvesi altında saklanarak yürütüldü. Bunlardan biri de genişlemeydi. Karadeniz ile Hazar denizi arasında Taman yarım adasından Apşeron yarımadasına kadar uzanan 1440 km uzunluğundaki Kafkas dağları, her şey bir yana yer yer beş bin metreye ulaşan yükseklikte doğal bir savunma duvarıydı ve dış tehditlere karşı büyük bir avantaj oluşturuyordu.

Sosyalizmin Kafkasya'ya bir tercih değil, bir dayatma olarak gelmesi sebebiyle yöneticilerin yeni iç isyanlarla karşılaşmamak için dikkatli olmaları gerekiyordu. Hem zaten Bolşevikler, Rusya'yı "halklar hapishanesi olmaktan kurtarmak için" iş başına gelmemiş miydi? Parti kurmayları kolları sıvadılar. Bu çetin coğrafyada köylerin elektrikleştirilmesi tamamlanacak, ana dilde eğitim hakkı koşulsuz uygulanacaktı. Birliği oluşturan cumhuriyetlerdeki diller tek tek belirlendi. Kafkasya ve özellikle de Dağıstan' da inanılmaz dil çeşitliliği olduğu görüldü.

Kimi bölgelerde, hele hele, Kuba'da, Xaçmaz'da her köyde ayrı bir dil konuşulması, ayrı bir halk adı bulunması, ayrı bir kimlik iddiası yönetenlerin sabrını zorluyordu. Fakat verilmiş karardan artık dönülemezdi. Çarnaçar elden ne geliyorsa yapılacaktı. Rejimi destekleyen şairler, yazarlar, aydınlar yetişmiş, Kafkasya ve Orta Asya kültürü alanında çalışmalar hızlanmıştı.

Ancak tek dert, kültür politikası oluşturmak değildi. Ekonomi alanında da kitleler hoşnut edilmeliydi. Şehirde küçük çapta girişimciliği, kırdan tersine kamu mülkiyetini teşvik ve diğer çelişkiler, parti içi çekişmeler toplum hayatına seyahat, inanç, ifade, mülkiyet alanlarında özgürlükleri daraltma olarak yansdı. Rejimin doğasında var olan hukuk ihlalleri doruk noktaya çıktı. Bundan Kafkasya da nasibini aldı. Ayrıca, ikinci Dünya Harbi kapıdaydı. Gönülsüzce kabul edilen tüm şirinliklerden çok geçmeden vazgeçilip Büyük Rus milliyetçiliği hortlatıldı. Samur nehri sınır kabul edilerek ele avuca sığmaz diye suçlanan Lezgiler iki coğrafyaya bölündü. Ana dili yerine Rusça ve Azerice dayatıldı. Ayrıca yüksek öğrenim gören Lezgi öğrencilerden burs hakkı geri alındı. Bütün bunlar için bir açıklama yapılmadı.

İkinci Dünya Savaşında iç düşman paranoyası tavan yaparak Çeçenler Sibiryaya sürüldü. Çarlık rejimini aratan baskılar gündeme geldi. Diasporada ise başka bir dram yaşanıyordu. Osmanlıların topraklarına kabul ettiği muhacirlerden yaşlı uygun olanlar daha yükünü indirmeden cephelere yollanmıştı. Dedelerini savaşta kaybeden nesiller kendi dilinde masalları ninelerinden dinleme fırsatı buldular. Giyimlerine kuşamlarına karışan yoktu. Kurtuluş Savaşı sonrası o da ellerinden alındı. Tek tip adam yetiştirme peşinde olan cumhuriyet birçok alanda Kafkasyalıların karşısına dikildi. Sorun sadece giyim kuşam değil, topyekün kültürdü. Şarkılar, oyunlar, çalgılar da göze batıyordu. Onlar da bastırıldı. Yine de hem diasporada hem anavatanda Kafkas renklerinin varlığı silinemedi, şarkılar yok olmadı, çalgılar susmadı.

TARİHÇE

Soldan sağa: Muzaffer Melikmmmedov, Abdullah Kubalı, Aynur Baybulatova ve Sedaget Kerimova. Bakü 2015

Eşim ile birlikte Azerbaycan'a gittiğimde Sedaget Kerimova hanımefendi ile 2013'te tanışmıştık. Bakü'ye 2015'te dördüncü ziyaretimi yaparken ilk uğradığım yer Samur Gazetesi olmuştu. Hacı Davud'un yazarı Muzaffer Melikmmmedov da gazetenin ofisindeydi. Beni her defasında olduğu gibi misafirperverlik, konukseverlik ile karşıladılar. Oradan birlikte içeri şehir tarafına uğradık. Kız Kalesi diye bilinen yer civarında satıcı bize Lezgi çoban kalpaklarını verdi ve fotoğrafımızı da çekti.

Halk Âdetleri

KİM

Lezgi atasözlerinden birisinin Türkçe anlamı şöyledir:

“**Kimsiz** köy, bacası ev gibidir.” **Kim**, ilk sırada gelen Lezgi halk âdetlerindedir.

Kim, Lezgi halk kimliğinin dayanağıdır. Lezgi köyünün olmazsa olmazı, onun süsüdür. Geçmişle bugün arasında köprü rolünü oynar. **Kimin** yaşatıldığı köyde, büyük büyüklüğünü, küçük küçüklüğünü bilir. Bereket yok olmaz. Aksakallı erkeğin, ak saçlı kadının sözüne değer verilir. **Kimsiz** köy, temelsiz bina gibi çabuk tarumar olur. Bundan dolayı aksakallılar, akşaçlılar “ **Kimi** koruyup saklamak gerekir.”- diye öğütte bulunurlar. **Kim**, gençlerin sabrı, mertliği, cesareti öğrendiği yerdir.

Âdetlere göre **kim**, köyün merkezinde, en işlek yol üzerinde bulunur. Buraya diğer bir deyişle **aksakallıların toplandığı yer** adı da verilir. Köye ve köy sakinlerine ait bütün meseleler burada hallolunur.

Lezgi Köyünde Halk Meclisi Toplantı halinde

Önemli kararlar burada alınır. Şenlikler, bayramlar, yas merasimleri, düşünce alışverişleri, diğer toplantılar burada gerçekleştirilir. Ailevi geçimsizliklerden, komşular arası anlaşmazlıklardan, kuşaklar arası çatışmalardan dolayı baş veren bütün hadiseler burada görüşülür.

Kime hayırlı işleriyle köyde nam salmış en saygın ve en sözü geçer kişi, başkanlık eder. O, aksakallıların arasından seçilir. Bu kimse, orada toplananların sözlerini sabırla dinleyip son sözü söylemek yetkisine sahiptir. Bir vakitler **kimin** kararları herkesi bağlardı ve herkes buna boyun eğmek zorundaydı. **Kim**, kadınların ve hâkimlerin kararlarını bile yok saymak gücüne sahipti.

Kadim zamanlarda **kimin** kararı ile kanlı muharebelerin önü alınırdı. Köy önderleri Sovyetler Birliği dönemi öncesinde **kethudalar**, Sovyetler Birliği sonrası **kolxoz başkanları** veya **sovhoz yöneticileri** köyün geçimi, yolların inşası, toprakların paylaşılması gibi önemli işleri, aksakalların önüne **kimde** çıkarır, bu konular **kimde** müzakere edilerek karara bağlanırdı.

Kim, köy ahalisinin ahlak okulu, eğitim merkezi idi. Günümüzde **kimlerin** işlevleri eskisine göre zayıflamış da olsa Lezgi köylerini onlarsız düşünmek mükün değil.

MEL

Lezgiler arasında yer etmiş âdetlerden biri de **meldir**. Bu sözün anlamı gönüllü imececiliktir. **Mel**, Lezgilerin çalışma hayatı ile alakalı en coşkun âdetlerden ve ilginç şenliklerden birisidir. Dayanışma, dostluk, kardeşlik, birlik ilişkileri temelinde yükselen, insanları yakınlaştıran, yardımlaşmayı yaygınlaştıran bu şenlik, yılın belirli dönemlerinde gerçekleştirilir.

Ev inşa etmek isteyen ailenin işini kolaylaştırmak maksadıyla kerpiç doğramayı, dam örtmeyi, duvar sivamayı kent sakinleri üstlenir. **Mel**, aynı zamanda köprü dikme, yabani ot temizliği, koyun kırkımı, yün tarama, bağ dikme gibi işlerde de görülür.

Davul, zurnanın devreye girmesi **melin** coşkusuunu artırır. İş birliği yapılarak güç işlerin üstesinden gelinmesi olan **mel**, Lezgiler arasında saygın bir yer tutar. **Melin** olmazsa olmazı çalgıcuların katılımıdır. Sabah erkenden çalınan **ekünar** (sabah) **havası** bu haberi köye duyurur. Sonra muştucular ev ev dolaşıp haberi iletirler.

Mele katılan kadınlar ellerinde çubuklara bağlanmış şal, başörtüsü, kumaş yürüyüşe geçer. Bunlar mal sahibine verecek hediyelerdir. Önde kırmızı bayrak tutmuş kadın yürür. Bu tesadüfi değildir. Kırmızı, **melin** sembolüdür. Kadınlar hep bir ağızdan şarkı söyleye söyleye mahallelerden geçerek köyde bayram var havası estirirler. Geleneksel olarak **Perizada** 'ya öncelik verilip diğer şarkılara geçilir. İki kadın nöbetleşe söylediği sözleri koro tekrar eder.

Birkaç kişi omuzları üstünde boynuzlarına kırmızı bez bağlanmış koç veya danayı taşır. Ev sahibi getirilen şalları, başörtülerini ve kumaşları yüksek bir yere bağlar, hediyeler orada şenlik sonuna kadar sergilenir. **Mele** oğlanlar ve kızlar da gruplar hâlinde şarkılar söyleyerek katılır.

Omuz omuza verip çalışmış erkekler, mola vakti geldiğinde sofraya başına geçer. Konuklara, kesilmiş hayvanların etinden hazırlanan yemekler ikram edilir. Yemek sonrası yeniden çalışmaya koyulanlar işi tamamladıktan sonra şenlik başlar. Şarkı, raks, deyiş, oyun gece yarısına kadar sürdürülür. Zurnacıların çaldığı **yol havası** ile gece sonlandırılır.

DEM

Lezgi âdet-ananelerinin, Lezgi medeniyetinin, Lezgi güzel sanatlarının bir arada sergilendiği merasimlerden biri de **demdir**. Halkın zengin kültürel mirasından izler taşıyan **dem**, Lezgi müziğinin, Lezgi dans sanatının, Lezgi estetiğinin unsurlarını sistematik bir şekilde koruyup günümüze taşıyan araçlardan en önemlisidir. Demde Lezgi folklorunun ayrılmaz parçası raksların, şarkıların, giysilerin, takıların, aksesuarların seçkin örnekleri bir arada sergilenir.

İnsanları yakınlaştırmak, gençleri tanıştırmak gücüne malik olan **demlerin** tarihi hakkında kesin bilgiler olmasa da bu merasimde kadim ayınlerin izlerine rastlanılması, onun köklerinin derinliğini ortaya koyar.

Demi çok aşamalı Lezgi düğününün son evresi olarak değerlendirilebilir. Âdet üzerine sabah erkenden, yüksek bir yerde veya damda çalınan **seher havası** ile düğün haberi, köye bildirilir. Düğün üç gün devam eder. Yaz veya sonbahar ayları tercih edilir. Hava karardıktan sonra gece yarısına, bazen gün doğumuna kadar devam ettirilen raks yarışı başlar.

Önceden belirlenmiş geniş sahaya köyün yaşlı-geç, erkek-kadın bütün bireyleri toplanır. Yaşlılar âdet üzerine dairesel biçimde oturur. Ayaktaki gençler, oyunları büyüklerin arkasından izlerler. Bu, gençlerin kendilerine karşı cinsten arkadaş seçmesi için en uygun yer sayılır.

Lezgi rakslarının asırlar boyu yaratılmış orijinal kuralları, kendine göre güzellikleri vardır. Bunu çiftlerin danslarında daha net hissetmek mümkündür. Çiftlerin dansları genellikle üç bölümden oluşur: Birinci bölümde oğlan, sahaya çıkıp yavaş ritme uyarak daireler çizer. Bu hem meclistekileri selamlamak hem de kızı gözaltı etmek içindir. Oğlan beğendiği kızı davranışları, işaretleri ile raks meydanına davet eder. Fakat bunu başkalarının dikkatini çekmeyecek biçimde yapmalıdır. Kız, eğer oğlandan hoşlanıyorsa davete icabet edip dansa katılır. Böylece, raksın ikinci bölümü başlar.

İkinci bölümde gençler duygu ve heyecanlarını birbirlerine raks figürlerinin aracılığıyla yansıtırlar. Eğer oğlanın beğendiği kız raks meydanına çıkmazsa düğün evinin kız veya gelinlerinden birisi raksa katılır. Çiftlerin oyunu rastgele olmamalı, davranışlar birbirini tamamlamalıdır. Oyun sırasında kız ve oğlanın ellerinin birbirine dokunması yasaktır. Kız, erkek arkadaşını seçtikten sonra raksın üçüncü bölümü başlar.

Bu, oğlan tarafından gerçekleştirilen çeviklik ve hız dansı bölümüdür. Sonra o, meclisi selamlayıp çıkar. Bu bölümler birbirini bütünlemeli, tek tasvir hattı korunmalıdır.

Lezgi demlerinin sunucusu, **araç** diye adlandırılır. O, mecliste kuralları uygular. Raks etmek için sıra bekleyen gençleri gözaltında tutar. Merasimi baştan sona yönetir, sorumluluk üstlenir. Düzgün raks etmeyen, çizgiden çıkan rakkasların ayaklarına çubukla vurmaya yetkisine sahiptir. Bir zamanlar **demin** göze görünmez senaryosu mevcut idi. İçkili kişiler meclise sokulmazdı. En iyi dans edenler alkışlanırdı.

Bir dağistan masalı :

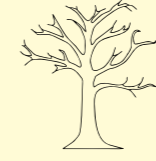
Cadı ile Çilbik

Bir zamanlar yaşlı bir kadının tek bir oğlu varmış: kirli, pasaklı, saçları keçeleşmiş, derisi yara bere içinde, aptal görünüşlü, tembel. Adı **Çilbik**miş. Önüne gelen bu çocuğu döver, sonra da alay edermiş. Yaşlı kadın: “Kalk Çilbik! Kalk güzel oğlum” demiş. “Yata yata yanların ağrıdı. Dura dura belin büküldü. Kalk çalı çırpı toplamaya git. Yemek pişirelim.” Çilbik, yemek sözünü duyar duymaz kalkmış: “Tamam ana, bir içecek ver bana, çıkayım yola.” Anası: “Dikkat haa!” demiş. “Ormanda vahşi bir cadı da dolaşıyor. Adı dillere düşmüş **Kekebar** adında bir kızıyla beyaz keçisi de var. Kızını insan etiyle besliyor. Keçisi de sabah akşam bir kova süt veriyor. Seni görür görmez şirin diller döker, alıp eve götürür. Yedirir, içirir, sonra da derini başından sıyrır. “Çilbik, tehlikeyi anlamış mı yoksa palavra mı atmış bilinmez:“Ben de onları öldürürüm ana” demiş.Yaşlı kadın telaşa kapılır: “Sakin ha Çilbik oğul! Onun sihirli bir köprüsü var. Köprüyü belinde bir ip gibi taşıyor, yakalanacağı an ipi açıp üstündenkaçıyor. Kimse ona yetişemiyor.”

Çilbik: “Tamam tamam demiş, suyunu içip yola koyulmuş. Biraz sonra ormana varmış. Orman uçsuz bucaksız... Kuru dalları toplamış, bir yere yığımış. Akşama doğru bir kısmını sırtına vurup geri dönmüş. Dönmüş ama köyün yolunu yitirip dolaşmış dolaşmış... bir türlü yolu bulamamış. Karanlık kavuşurken bir eve varmış. Ev kocaman, önü bahçeli, arkası kayalık... Kapıyı açıp usulca içeri girmiş, girer girmez donup kalmış: Burnu parmak gibi uzun bir cadı. İki dişi çenesinin üstüne sarkmış. Saçları darmadağınık. Tırnakları sipsivri... Ocağın üstünde yüz kişiyi doyuracak bir kazan. Cadı, kazanı karıştırıyor, yemek ısıtıyormuş. Odanın ortasında yüz kişinin yatacağı saçaklı bir halı duruyormuş. Kekebar, halının üzerinde beyaz keçiyle oynuyormuş...Cadı: “ Kendine bir yer bul sevgili Çilbik” demiş. “Yer bul, birlikte yemek yiyeelim.”Çilbik şaşa kalmış. “Demek beni tanıdı ha?” Cadı, hemen sofrayı açmış, koca bir çanağın içine insan eti koymuş. “Buyur Çilbik balal!” Çilbik’in midesi dönmüş, tek bir lokma bile yiyememiş.“Yesene Çilbik oğul! Yoldan geldin, yorgunsun!” Kekebar, Çilbik’in ürküntü dolu bakışları altında koca bir insan kolu yalayıp yutmuş. Bir kolu da Çilbik’e uzatmış. “Ye Çilbik ye! Sen yersen benim daha çok iştahım açılır.” Çilbik, iki elini birden kaldırmış: “Yok yok! Teşekkür ederim, ben aç değilim!” “Eh, sen bilirsin!” Yemekten sonra Cadı, halının bir yanına Kekebar’ı, öteki yanına da Çilbik’i yatırıp üstlerini halının saçaklarıyla örtmüş. Keçiyi ocağın önüne bağladıktan sonra ipten köprüsünü belinden çözmüş, yedi etekli giysisini çıkarıp kendisi de ortaya uzanmış. Çilbik, ikisinin de uyumasını beklemiş. Bir süre sonra yavaşça uyanıp ipten köprüyü almış, tam kendi beline bağlarken Cadı uyanmış. Kalkıp dişlerini, tırnaklarını bilemiş:“Kim uyudu, kim uyanık?” demiş. Bu sözleri duyar duymaz Çilbik’in ödü kopmuş. Derhal başını kaldırıp cevap vermiş:Kekebar uyudu, Çilbik uyanık” Cadı, sinirli bir biçimde sormuş: “Çilbik neden uyanık?”“Çünkü bacanın içinden bir ses geliyor, korkuyorum.” Cadı, öfkeyle kalkmış: “Geleceği varsa göreceği de var” demiş, bacanın içine tırmanmaya başlamış. Bunu fırsat bilen Çilbik, derhal dışarı çıkmış, koşarak köyün yolunu tutmuş.. Cadı, büyük bir çığlık atarak bacadan fırlamış, sihirli köprüyü kullanmak için belindeki ipe el atmış... Ahha! İp ne gezer! Daha da delirmiş, var gücüyle Çilbik’i kovalamış. Çilbik koşmuş, Cadı kovalamış... Çilbik koşmuş, Cadı kovalamış... Çilbik tam yakalanacağı an ipi çözüp önüne doğru uzatmış, anında sihirli köprünün üzerinden eve varmış... “Ohh be! Zor kurtuldum!” Kapıyı kilitleyerek yatağa girmiş, mışıl mışıl uykuya dalıp gitmiş...

Sedaget Kerimova'nın katılımıyla
Üfüq- S'nin Lezgiler Büroşüründen

LEZGİCE ÖĞRENİYORUM

КанБа(kanba)

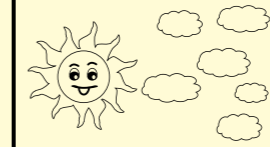
Йиф(yif)

Рагь(rağ)

Гар(gar)

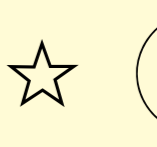
Юрь(yoh)

Марф(marf)

Варз(varz)

Гъед(hed)

Гирда(girda)

Yücel Feyzioğlu

Cadı ile Çilbik-Kardeş Yayınlar